

MARKO SNOJ

marko.snoj@zrc-sazu.si

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8641-6669>

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504320_07

Vse z veliko začetnico

1 Pro

Meni bi se zdelo najpametneje, da bi vse dele vseh večbesednih lastnih imen pisali z veliko začetnico, torej *Novo Mesto*, *Šmarje Pri Jelšah*, *Postojnska Jama*, *Jadransko Morje*, *Friderik S Praznim Žepom*, *Lukec In Njegov Škorec*, *Obuti Maček*, *Cankarjev Dom*. Poglavitni razlog za predlog je prevelika zapletenost veljavnih pravopisnih pravil za pisanje teh lastnih imen, ki za usvojitev zahtevajo nemalo truda – truda, ki bi ga bilo vredneje predvsem v šolskem sistemu uporabiti za spoznavanje kakega pomembnejšega, stvarnejšega jezikovnega dejstva ali jezikoslovnega problema. Če bi sprejeli predlagano pravilo, bi jezikovni uporabniki glede rabe velike začetnice v večbesednih lastnih imenih morali vedeti le še to, kaj je lastno ime. To vprašanje, ki ni tako preprosto, je pa bistveno, zdaj ostaja v ozadju, saj je do njega predolga pot. Hkrati je to vprašanje, ki od učečega se zahteva razmislek, medtem ko učenje zdaj veljavnih pravopisnih pravil zahteva le memoriziranje večje količine podatkov, katerih vrednost je zgolj dogovorna.

Začetni predlogi niso del lastnega imena, zato naj se pišejo z malo začetnico: *sem za Akom*, *grem izza Aka*; *popival je pri Koširju*, *prišel je od Koširja*. Ko se zlijejo z imenom, postanejo sklopi in izkažejo skladenjsko potrebo po predlogu: *grem pred Dvor* > *grem v Preddvor*.

2 Kontra

S sprejetjem tega pravila bi izgubili razlikovanje med pisanjem homonimnih naselbinskih in nenaselbinskih zemljepisnih imen, npr. med naselbinskim imenom *Kamniška Bistrica* in vodnim *Kamniška bistrica*.

A to je še najmanjša škoda. Predlogu za tako radikalno spremembo nasprotujejo domala vsa štiri pravopisna načela: (1) raba je kolikor toliko ustaljena, saj se temu, da se *mesto, vas, selo* in *trg*, ko nastopajo kot neprve sestavine naselbinskih lastnih imen, pišejo z malo začetnico, vse druge pa z veliko, v šoli namenja veliko pozornosti, (2) sistemsko so te izjeme dobro utemeljene – gre za poimenovanja simbolov naselbinskih imen na zemljevidih,¹ (3) izročilo ni kaj dosti drugačno, (4) gospodarnost pa zaradi zdajšnjega pravila tudi ne trpi. Zakaj torej popravljati, kar deluje?

3 Re

To, da v pisavi ne bi več razlikovali med naselbinskimi in nenaselbinskimi lastnimi imeni, uporabnike razbremeni premnogih težav, saj danes ni vsakomur jasno – če sploh je komu –, ali je *bistrica* še občno ime ali samo še lastno. Če ni več občno ime, bi se morala po veljavnih pravilih tudi v vodnem imenu pisati z veliko začetnico. Statusi besed se sčasoma spreminjajo, točnih časovnih meja pa ni mogoče potegniti: če je bila *kočna* pred stoletjem še bolj ali manj splošno znano občno ime, danes ni več. In če je bil *vintgar* v tem času samo lastno ime, je danes predvsem občno. Enako velja za *Kras*, ki je bil tedaj le lastno ime pokrajine na našem zahodu, danes pa imamo *kras* tudi na Dolenjskem in celo na Kitajskem – povsod, kjer voda in apnenec sodelujeta pri nastajanju pojavov, ki so jih najprej opazovali prav na našem Krasu.

Izročilo je, kakršno je, ne moremo ga spreminjati: ustvarjala ga je kodifikacija. Večinska raba odseva predvsem pisanje pravopisno opolnomočenih piscev. Ko se pisanja lotijo manj vešči uporabniki, vidimo zapisano vse mogoče. Pristojna državna služba nas tako obvešča, da smo prišli v *Dolnjo Težko Vodo*, en kilometer naprej pa, kod se gre v *Gornjo Težko vodo*. Na razdalji 20 metrov tudi vidimo smerokaza za *Koroško Vas* in *Jurno vas*. Veljavno pravopisno pravilo o pisanju večdelnih lastnih imen resda predstavlja sistem, a ta sistem ne temelji na jezikovnih dejstvih. Zgrajen je arbitrarno, od uporabnikov pa se pričakuje, da bomo to arbitrnost, če že ne razumeli, pa vsaj upoštevali. Načelu, naj jezikovni sistem odseva v pravopisnem pravilu, bi zadostil prav predlog *vse z veliko začetnico*, saj bi pravopis prav na ta način najnazorneje razlikoval med obcnimi in lastnimi imeni tudi v večbesednih primerih. Predlog upošteva na-

¹ Razlago dejstva, zakaj z malo samo *mesto, vas, selo* in *trg*, dolgujem Marti Kocjan Barle.

čelo gospodarnosti predvsem v smislu usvajanja pravopisnega pravila. Veljavna pravila o pisanju večbesednih lastnih imen do poslednje tančice obvladajo zares redki. Le koliko je takih, ki vedo, zakaj se piše drugi del imena države *Črna gora* z malo, zadnji del krajevnega imena *Šmarje pri Jelšah* pa z veliko začetnico, in se pri tem zavedajo, da *jelše* niso lastno ime? Pravilo *vse z veliko začetnico* pa je tako enostavna razširitev pravila o pisanju enobesednih lastnih imen na večbesedna, da bi ga zlahka usvojili vsi osnovnošolci.

4 Sub

Z uveljavitvijo predlaganega pravila bi ves dosedanji tisk in sploh vse zapisano postalo pravopisno neustrezno. Kdor se je že naučil zdaj veljavnih pravil, se bo upravičeno spraševal, v kaj je vložil trud in ali se pravopisne oblasti zdaj iz njega norčujejo. Ali ne bi bilo s tega stališča bolje spremembe uvajati postopoma, da bi npr. za začetek pisali le vse občnoimenske sestavine naselbinskih lastnih imen z veliko začetnico (*Novo Mesto*), spremembe pri vseh preostalih pa prepustili prihodnjim reformam. S tem bi se izognili tudi očitku anglizacije našega pravopisa, saj je težnja po pisavi občnoimenskih sestavin večbesednih lastnih imen opazna predvsem pri tistih jezikovnih uporabnikih, ki bolje poznajo chicaški slogovni priročnik kot pravila slovenskega pravopisa.

5 Mort

V kirurgiji in še marsikje velja, da je čisti rez primernejši od dolgotrajnega mrcvarjenja. Sprejem pravila *vse z veliko začetnico* bi prinesel dolgoročno rešitev, ki pa bi za uveljavitev potrebovala prehodno obdobje. Nova besedila bi se pisala in tiskala po novem, javne napise bi zamenjevali postopoma, tako kot jih zaradi zbledelosti ali poškodb zamenjujejo tudi danes, osebne in druge dokumenta pa po koncu veljavnosti. Anglizacija? Komaj. Angleško pišoči zapisujejo z veliko začetnico le tiste neprve sestavine lastnih imen, ki niso člani, predlogi ali vezniki, predlog *vse z veliko začetnico* pa predvideva veliko začetnico pri prav vseh sestavinah večbesednih lastnih imen.

6 Hirš

Predlog *vse z veliko začetnico* je v odkritem nasprotju s temeljnim načelom spreminjanja pravopisnih pravil, ki je postopnost. Težko smo usvojili zple-

tena pravila o pisanju neprvih sestavin lastnih imen, zdaj pa bo naše znanje pristalo na smetišču zgodovine pravopisja! Postopnost spreminjanja pravopisnih pravil je nadrejena rabi, sistemu, izročilu in gospodarnosti, saj izvira iz njih, se vanje vrača in jih tako povezuje.

7 Sklep

Jezik ni samo družbena, je tudi naravna entiteta. Razvija se po lastnih notranjih in zunanjih naravnih zakonitostih, na razvoj pa vpliva tudi njegova družbena vloga. Pravopisje kot vrhunec človekovega vplivanja na jezik je zavezano načelu postopnosti sprememb, saj je to skladno z jezikovnim razvojem, ki je po svoji naravi prav tako postopen. Težava s pisanjem neprvih sestavin večbesednih lastnih imen se je krepila z vedno bolj izumetničenim sklopom pravil, ki nimajo opore v naravnem jeziku in so zato predmet vse težjega učenja. Umetno ustvarjeno težavo pa se najlažje odpravi s poenostavitvijo in vrnitvijo k naravi. Ker je najosnovnejša delitev samostalnikov delitev na občna in lastna imena in ker velja, da enobesedne občne besede pišemo z malo, lastna imena pa z veliko začetnico, ni nič bolj naravnega kot to, da navedeno pravilo razširimo tudi na neprve sestavine vseh večbesednih lastnih imen.

Pravopisna komisija, ki je pri pisanju neprvih sestavin večbesednih lastnih imen zaznala problem, bo torej odločala o tem, ali bo vztrajala pri obstoječem stanju, katerega vzdrževanje zahteva nesorazmerno veliko truda jezikovnih uporabnikov, ali bo aktualno pravilo postopoma spreminjala v smer, ki jo nakazuje predlog *vse z veliko začetnico* (in morda za začetek uzakonila le, naj se tudi neprve sestavine *mesto*, *vas*, *selo* in *trg* pišejo z veliko začetnico – tako postopanje je zgoraj označeno kot mrcvarjenje), ali pa se bo vrnila k naravi in z enkratnim čistim rezom uzakonila preprosto pravilo, ki bo odpravilo tisoč in eno nejasnost in sprostito možganske kapacitete za usvajanje pravih jezikovnih vsebin ter razmišljanje o jeziku kot najbolj dovršenem skupnem izdelku človeškega uma.

Za konec se še enkrat povrnimo k načelom. Pravopisna komisija bo v zvezi s tem vprašanjem na eno stran tehtnice postavila postopnost kot temeljno načelo spreminjanja pravopisnih pravil, na drugo pa Ockhamovo britev,² ki je temeljno metodološko načelo zahodnega miselnega sveta.

2 *Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem*, v prostem prevodu: Ne povečuj števila sestavnih delov prek meje potrebnega.